

Vraag VWS dd 1 mei, 18.34u: Welke effecten heeft het gebruik of zou het gebruik van mondkapjes mogelijk kunnen hebben op de compliance aan de huidige social distancing maatregelen, zoals het advies 'blijf zoveel mogelijk thuis', 'blijf thuis bij klachten' en de anderhalve metermaatregel?

Antwoord

Het gebruik van mondkapjes kan compliance bevorderen maar ook doen afnemen – zowel experts als de wetenschappelijke literatuur geven hier geen eenduidige antwoord op.

Het verwachte effect van mondkapjes op compliance aan andere gedragsmaatregelen zal grotendeels afhankelijk zijn van de uitleg van de richtlijn / maatregel (wie, wanneer, waarom, verplicht en #hoedan) en de mate waarin het besluit over inzet mondkapjes in het verlengde ligt van omringende landen.

Goede monitoring van het effect van gebruik van mondkapjes op compliance ten aanzien van afstand houden is van belang om snel bij te kunnen sturen, indien nodig

Literatuur

Er is in de wetenschappelijke literatuur geen sterk bewijs gevonden dat een gevoel van (schijn)veiligheid bij dragen van mondkapjes leidt tot zogeheten risico-compenserend gedrag. Maar ook voor het omgekeerde – compliance verhogend effect – is geen hard wetenschappelijk bewijs.

Op basis van inzichten vanuit de wetenschappelijke adviesraad Corona Gedragsunit

- Verwachting is dat mensen zich wel iets veiliger zouden voelen bij gebruik van een mondkapje om naar buiten te gaan (ongeacht of het echt werkt dan wel schijnveiligheid betreft). Het geeft mensen iets meer gevoel van zelfcontrole over hun eigen bescherming.
- Verwachting is tevens dat mensen die mondkapjes dragen (verplicht of vrijwillig en ongeacht kwaliteit van de mondkapjes) het minder nauw nemen met de 1,5m afstand (dit lijkt bevestigd te worden door eerste observaties), waarbij met name mensen die verplicht worden het minder nou gaan nemen als de intrinsieke motivatie / risicoperceptie laag is. Mediabeeld van zorg-verleners draagt hieraan bij. Zij hebben mondkapjes en mogen dicht bij mensen komen.
- Echter, juist vanwege de impact van de pandemie wordt deze verwachting niet door alle experts gedeeld. Iedereen verplicht een mondkapje laten dragen in situaties waarin de 1,5m moeilijk te handhaven is, kan nl. ook dienen als een zichtbaar signaal en herinnering aan de pandemie – hetgeen ook de naleving van andere gedragsmaatregelen vergroot, zoals afstand houden en handen wassen. En het kan mensen ook een positief gevoel geven: door ook consequent een mondkapje voor te doen, dragen ze bij aan de oplossing.
- Indruk bestaat dat onder significante groep migranten verbazing heerst dat Nederland geen mondkapjes verplicht / beschikbaar stelt. Als de overheid het gebruik van mondkapjes NIET verplicht stelt, zal bij hen, is de verwachting, het vertrouwen in onze overheid verder afnemen. Dat zou ook wel eens voor een steeds groter wordende groep autochtonen kunnen gelden, die niet begrijpen waarom Nederland zo'n afwijkend standpunt inneemt ten opzichte van omringende landen. Op basis van gezond verstand verwachten mensen nl. dat mondkapjes helpen om besmettingsrisico te verminderen. (ergo – begrijpbare uitleg over ratio van het besluit om wel/niet mondkapjes te verplichten is nodig op dit punt)
- Als mondkapjes enkel verplicht zouden worden enkel voor mensen die besmet zijn, kan dit leiden tot stigmatisering en discriminatie. Anderen gaan extra afstand houden ivm besmettingsgevaar.

RIVM Corona Gedragsunit – versie 4 mei

Mondkapjes worden inmiddels al op beperkte schaal gebruikt, belangrijk om dit in te bedden in beleid en communicatie. Bijv niet aan- of ontmoedigen, maar als mensen mondkapjes (willen) dragen, uitleggen hoe ze dit zo goed en veilig mogelijk doen (vorm, op-af zetten, schoonmaken/vervangen, etc.). Risico's benoemen (achter masker creëer je 'goed klimaat' voor virussen). En wat het wel/niet bijdraagt aan verspreiding. (bij snotneus is binnenblijven veel effectiever dan mondkapje). Dit in samenhang van de geldende maatregelen/in kader plaatsen. Mensen kijken vooral ook naar het totaal plaatje – hoe tellen de verschillende maatregelen op, en waarin hebben zij het meeste vertrouwen.

Ook belangrijk – inzicht krijgen in de primaire reden van mensen om vrijwillig mondkapje te dragen. Om zichzelf te beschermen tegen anderen? Of om anderen te beschermen tegen mogelijke besmetting van jezelf. Waarschijnlijk heeft dit effect op gedragingen. Communicatie/beleid hierop aansluiten: Als mensen primair zichzelf willen beschermen is handen wassen, geen gezicht aanraken etc veel effectiever. Als je anderen wil beschermen is thuisblijven bij (lichte) symptomen veel effectiever.

Vertaald naar burgerperspectief

- A. Over het gedrag bij mondkapjes: “als ik een mondkapje draag, bescherm ik mezelf en/of anderen extra, en daardoor kan ik op pad en hoef ik minder op de 1,5m te letten”
- B. Over het zien van mondkapjes: “als ik mensen om me heen zie met een mondkapje dan herinnert mij dat eraan dat we extra voorzichtig moeten zijn, en volg ik de gedragsregels beter”
- C. Over de kwaliteit van mondkapjes: “iets is beter dan niets” (A & B zijn beide mogelijk)

Waar het zwaartepunt ligt, is op basis van de huidige stand van de wetenschap niet goed in te schatten. We bevinden ons in een situatie die in z'n omvang en impact voor iedereen nieuw is. Vast staat wel – dat welk besluit er ook wordt genomen over mondkapjes er hier een hele duidelijke uitleg / communicatiestrategie bij nodig is: waarom wie wanneer en hoe.

#hoedan – stel dat mondkapjes verplicht worden in de trein :

Stap 1a: aanschaf – waar kan ik een mondkapje kopen? Hoeveel mondkapjes heb ik nodig? Kan ik mondkapjes kopen op elk treinstation in NL?

Of

Stap 1b: zelf maken – welk materiaal is geschikt om mondkapjes van te maken? Waar kan ik dit materiaal kopen [zijn er stoffen die ongeschikt en eventueel schadelijk kunnen zijn bij het gebruik in mondkapjes]? Kan ik ook een zakdoek voor m'n mond knopen? Maakt het uit welk naaipatroon ik gebruik?

Stap 2: bewaren tussen aanschaf / maken en gebruik: moet het in een gesloten plastic zak of kan ik de mondkapjes ook open op tafel laten liggen?

Stap 3: meenemen zodat je ze bij je hebt op het moment dat je ze nodig hebt (bijv. als je de trein wilt nemen, maar er op de fiets naar toe gaat) – hoe voorkom je dat mensen ze vergeten?

Stap 4: uit de verpakking halen en opdoen: maakt het uit hoe ik het mondkapje op doe?

Stap 5: ophouden zolang als nodig (als ik de trein iets wil drinken/eten – mag ik dan het mondkapje even afdoen?)

Stap 6: mondkapje afdoen – hoe doe ik dit zonder alsnog besmet te raken?

Stap 7 : handen wassen na afdoen mondkapje

Stap 8: mondkapje reiniging tbv hergebruik – na hoeveel uur / hoeveel keer gebruik is reinigen nodig? Wassen op 90graden? Of is 60graden ook voldoende? Nog speciaal wasmiddel nodig?

Vanuit theoretisch kader Corona Gedragsunit

Fase 1: *Acuut*. Preventief gedrag wordt beïnvloed door 1a, risico perceptie: de mate waarin mensen denken dat ze risico lopen om de ziekte op te lopen en door te geven aan anderen (vatbaarheid) en hoe ernstig de gevolgen daarvan worden ingeschat (voor zelf het virus oplopen, en/of het doorgeven aan anderen). Echter, risicoperceptie op zichzelf is onvoldoende voor het aanzetten tot preventief gedrag. De motivatie om gedrag te veranderen wordt ook beïnvloed door het feit dat het bestaande risicogedrag positieve aspecten kan hebben (zoals met de bus / trein naar school / werk). En motivatie wordt ook beïnvloed vanuit die sociale omgeving: opvattingen van belangrijke anderen over preventiegedrag en het observeerbare preventiegedrag van anderen zoals jij, kan ook de motivatie van het individu beïnvloeden (waarom zou ik een mondkapje opdoen als niemand anders het doet of omgekeerd, waarom zou ik geen mondkapje opdoen als ik zie dat vrijwel iedereen in de trein dit wel doet). Het aanbevolen gedrag is daarnaast ook onderdeel van een sociaal dilemma: ‘als iedereen zich al aan de regels houdt, hoef ik dat zelf niet te doen’ (want dat zal het verschil niet maken). Deze aspecten vallen onder sociale en motivationele barrières (1c).

Naast motivatie is het erg belangrijk of de mensen denken dat het aanbevolen gedrag helpt: effectiviteit. Dit bestaat uit twee belangrijke aspecten. Ten eerste moeten mensen denken dat het aanbevolen gedrag effectief is in het reduceren van het risico (1b, effectiviteit respons). Oftewel, als ik een mondkapje draag als ik boodschappen doe, in welke mate wordt het risico dat ik het virus oploep of overdraag nog kleiner dan met enkel 1,5m afstand houden en veel handen wassen? Hierbij zijn ook percepties van collectieve effectiviteit (als we dit samen doen dan kunnen we Corona onder controle krijgen) en participatieve effectiviteit (ik kan iets bijdragen hieraan) belangrijk. Daarnaast speelt ook eigen-effectiviteit (1c) een belangrijke rol: denk ik dat ik de aanbevolen gedragingen goed en consistent uit kan voeren, ook gezien specifieke barrières? Hierbij is het uiteraard van groot belang dat gedragsadviezen helder en concreet zijn, en dat mensen de motivatie, steun en vaardigheden hebben om met lastige situaties en barrières om te gaan.

Tenslotte kan er een cue-to-action zijn (1d) om het gewenste gedrag in gang te zetten (om mensen over de drempel te helpen en de balans door te laten slaan naar actie). Dit kunnen allerlei dingen zijn, zoals iemand in de sociale omgeving die ziek wordt; of een krachtige boodschap uit de (social) media die de gevolgen heel tastbaar maakt of een heel sterke norm neerzet.

Beschikbaar voor VWS:

1. QuickScan literatuur over mondkapjes
2. Reacties Wetenschappelijke Adviesraad Corona Gedragsunit (2 en 3 mei 2020).